

УДК 657

Ж. В. Прокопенко,
к. е. н., докторант кафедри обліку і аудиту,
Житомирський державний технологічний університет, м. Житомир

ГОСПОДАРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ НЕБАНКІВСЬКИХ ФІНАНСОВИХ УСТАНОВ ЯК ОБ'ЄКТ НОРМАТИВНО- ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ: ОБЛІКОВІ АСПЕКТИ

Zh. Prokopenko,
Ph.D., doctoral student of Accounting and Auditing Zhytomyr State Technological University, Zhitomir

BUSINESS ACTIVITIES NBFIS AS OBJECT LEGAL REGULATION: ACCOUNTING ASPECTS

У статті досліджено господарську діяльність небанківських фінансових установ. Було встановлено, якими саме законами регулюється ринок фінансових послуг. Виявлено, що система бухгалтерського обліку діяльності небанківських фінансових установ регулюється Нацкомфінпослуг не лише зі сторони об'єкту бухгалтерського обліку, але й зі сторони його методу та методології. В процесі дослідження згруповано загальні напрями розкриття інформації небанківськими фінансовими установами, а також обґрунтовано напрями обліково-контрольного забезпечення формування звіту про корпоративне управління. Нами обґрунтовано місце системи бухгалтерського обліку в складі об'єктів нормативно-правового регулювання, шляхом встановлення його властивостей та складових. Обґрунтовано вплив законодавства що регулює ринок фінансових послуг на систему бухгалтерського обліку в частині її об'єкту, методу та суб'єкту.

This paper investigated the business activities of non-bank financial institutions. It has been found that it is governed by the laws of the market of financial services. Revealed that the accounting system of non-bank financial institutions regulated Natskomfinposluzh not only on the part of the object of accounting, but also on the part of his method and methodology. The study grouped the general directions disclosure NBFIs and reasonably areas of accounting and control to ensure your report on corporate governance. We place reasonable accounting system as part of the objects of legal regulation by establishing its characteristics and components. Grounded impact of legislation regulating the financial services market for accounting system in its partial objects, methods and subjects.

Ключові слова: бухгалтерський облік, нормативно-правове регулювання, небанківські фінансові установи, корпоративне управління, фінансова система.

Key words: accounting, legal regulation, nonbank financial institutions, corporate governance, financial system.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Значна увага держави як регулятора економічної діяльності спрямована на формування нормативно-правового забезпечення як діяльності небанківських фінансових установ та її системи її облікового відображення. Така ситуація обумовлена тим, що бухгалтерський облік займає певне місце в формуванні економічної реальності створюючи інформаційну модель внутрішніх та зовнішніх зв'язків небанківської фінансової установи, що дозволяє забезпечити певний рівень прозорості, безпеки, та соціально-економічної напруги ринку фінансових послуг.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Проблемам діяльності небанківських фінансових установ займалися як вітчизняні: О.Д. Вовчак,

О.О. Гаманкова, О.М. Гладчук, О.Л. Дорош, Т.В. Майорова, В.Ф. Колесніченко, О.М. Колодзієв, В.В. Корєє, С.В. Реверчук та ін., так і зарубіжні вчені: Р.О. Курманбеков, Ф. Мишкін, М.Г. Назарова та ін. Однак, віддаючи належне напрацюванням, слід зазначити, що праці акцентовані на окремих аспектах функціонування небанківських фінансових установ, тому питання, які стосуються нормативно-правового регулювання, потребують подальшого дослідження.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є розгляд нормативно-правових актів з позиції формування вимог до господарської діяльності небанківських фінансових установ як об'єкту бухгалтерського обліку.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

У цілому можна говорити, що ринок фінансових послуг регулюється такими законами: Закон України "Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг" — визначає структуру та загальні положення функціонування ринку фінансових послуг; Закон України "Про організацію формування та обігу кредитних історій" та Закон України "Про кредитні спілки" — ринок кредитних послуг; Закон України "Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів" та Закон України "Про страхування" — ринок страхових послуг; Закон України "Про недержавне пенсійне забезпечення" — ринок недержавного пенсійного страхування; Закон України "Про фінансовий лізинг" — ринок послуг фінансового та оперативного лізингу. В цьому контексті погоджуємося з Бачо Р.Й., який зазначає: "ринок небанківських фінансових послуг як невід'ємний елемент фінансового ринку підлягає регулюванню. Необхідність регулювання процесів у даній сфері фінансового ринку пов'язана з відповідальністю фінансових інститутів та держави за фінансові ресурси, що знаходяться у тимчасовому користуванні небанківських фінансових установ. Об'єктом регулювання на ринку небанківських фінансових послуг виступають професійні учасники цього ринку: страхові компанії, недержавні пенсійні фонди, адміністратори недержавних пенсійних фондів, кредитні спілки, фінансові компанії, ломбарди лізингові компанії тощо" [1, с. 41].

Розглянемо ці нормативно-правові акти з позиції формування вимог до господарської діяльності небанківських фінансових установ як об'єкту бухгалтерського обліку.

Закон України "Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг" направлений на регулювання відносин, які виникають учасниками ринків фінансових послуг під час здійснення операцій з надання фінансових послуг. Фактично господарські діяльність небанківських фінансових установ направлена на має відповідати положення цього закону. Варто зазначити, що дія не поширюється на міжурядові міжнародні організації, державне казначейство України та державні цільові фонди, не зважаючи на те, що зазначенні суб'єкти можуть надавати фінансові послуги. Досліджуваний закон у першу чергу визначає специфіку та кого пріоритетного об'єкту управління як фінансова послуга. Зокрема в законі надається перелік фінансових послуг, зокрема досліджуваних нами учасників ринку фінансових послуг: фінансовий лізинг — лізингові компанії; послуги у сфері страхування та у системі накопичувального пенсійного забезпечення — недержавні пенсійні фонди; професійна діяль-

ність на ринку цінних паперів — інвестиційні фонди.

Щодо регулювання інформаційного забезпечення управління господарською діяльністю небанківською фінансовою установою Законом України "Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг" передбачено положення щодо обліку та звітності (стаття 14), внутрішнього (стаття 16) і зовнішнього (стаття 15) аудиту. Зокрема, зазначеним законом передбачено наступне:

— у частинні бухгалтерського обліку: "Фінансова установа зобов'язана вести облік своїх операцій та надавати звітність відповідно до вимог законів та нормативно-правових актів державних органів з питань регулювання діяльності фінансових установ та ринків фінансових послуг" [2]. Тобто статтею визначається, що контролюючим органом в частинні оприлюднення інформації через фінансову звітність, виступають окрім загальноприйнятих, ще органи, що регулюють ринок фінансових послуг;

— у частинні внутрішнього аудиту Закон передбачає форми організації внутрішнього аудиту, зокрема утворення структурного підрозділу — служба внутрішнього аудиту (контролю) або визначає окрему посадову особу — внутрішній аудитор (контролер). Не залежно від форми організації внутрішнього аудиту підпорядкування має здійснюватися наглядові раді, а за умови, що законодавством не передбачено її створення вищому органу управління фінансової установи та звітує перед ними. Варто також зазначити, що система внутрішнього аудиту є незалежною, адже статтею закону передбачено, що "структурний підрозділ, який проводить внутрішній аудит (контроль), організаційно не залежить від інших підрозділів фінансової установи" [2] та виконує ряд завдань з нагляду та перевірки господарської діяльності небанківських фінансових установ та системи управління (корпоративного управління) цим суб'єктом на предмет отримання законодавства результатів поточної діяльності, професійної діяльності та перевищення повноважень працівниками небанківської фінансової установи. Крім того, іншими Законами про діяльність певних небанківських фінансових установ може визначатися специфіка організації внутрішнього аудиту;

— у частинні зовнішнього незалежного аудиту висувають вимоги до аудиторських фірм, особливою з яких є наступна: "... аудиторським фірмам або аудиторам, які: ... внесені до відповідних реєстрів, що ведуться державними органами, які здійснюють регулювання діяльності фінансових установ та ринків фінансових послуг. Порядок ведення реєстру визначається відповідним державним органом, який здійснює регулювання діяльності фінансових установ та ринків фінансових послуг".

Таблиця 1. Групування загальних напрямів розкриття інформації небанківським фінансовим установами

Напря́м	Характеристика згідно з [2]	Примітки
Передбачений бухгалтерським законодавством	фінансова та консолідована фінансова звітність, яка складається та подається відповідно до законодавства	Небанківська фінансова установа, як і будь-який інший суб'єкт господарювання, має оприлюднювати фінансову інформацію через фінансову звітність складу відповідно до П(С)БО та МСФЗ
Передбачений корпоративним законодавством	звіт про корпоративне управління (для фінансових установ, утворених у формі акціонерних товариств), що складається відповідно до вимог цього Закону, законів з питань регулювання окремих ринків фінансових послуг та прийнятих згідно з такими законами нормативно-правових актів органів, які здійснюють державне регулювання ринків фін. послуг	Цей звіт характерний для установ, які створені у формі акціонерних товариств та направлений на забезпечення інформацію акціонерів та потенційних інвесторів в більшій мірі регулюються ринком цінних паперів. За умови потреби складання цього звіту визначається порядок формування облікового забезпечення, що визначає потребу об'єктного розширення системи бухгалтерського обліку
Передбачений законодавством про ринки цінних паперів	Фінансові установи, утворені у формі акціонерних товариств, додатково розкривають інформацію як емітенти відповідно до вимог законодавства про цінні папери	Небанківська фінансова установа утворена в якості акціонерного товариства має розкривати відповідну інформацію для забезпечення прозорості на ринку цінних паперів. Ця інформація в більшій мірі формується в системі бухгалтерського обліку та зазвичай стосується пріоритетних об'єктів, які визначені нами (власний капітал, фін. послуги)
Інші специфічні вимоги	- звітні дані (інші, ніж фінансова та консолідована фінансова звітність); - інформацію клієнтів; - розкривати шляхом розміщення на безоплатній основі в її загальнодоступній інформаційній базі даних про фінансові установи та на власних веб-сайтах (веб-сторінках) в обсязі та порядку, встановлених зазначеною комісією; - забезпечують доступність інформації, розміщеної на власних веб-сайтах (веб-сторінках) відповідно до частини четвертої цієї статті, не менше ніж за останні три роки	Інформація, що визначається зазначеними вимогами має галузеву специфіку, а отже, визначає напрями організації та методики бухгалтерського обліку, зокрема в частині робочого плану рахунків, калькулювання собівартості фінансових послуг та ін.

Фактично представлена стаття 14, щодо бухгалтерського обліку, визначає позицію регулятора ринку фінансових послуг — Нацкомфінпослуг, що система бухгалтерського обліку діяльності небанківських фінансових установ регулюються не лише бухгалтерським законодавством, зокрема Закону України "Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні", Положеннями (стандарти) бухгалтерського обліку, Міжнародними стандартами фінансової звітності та іншими підзаконними актами Міністерства фінансів України, що є основним інститутом регулювання бухгалтерського обліку в Україні.

Виходячи з представленого, система бухгалтерського обліку діяльності небанківських фінансових установ регулюється Нацкомфінпослуг не лише зі сторони об'єкту бухгалтерського обліку, але й зі сторони його методу та методології. Це означає, що галузева специфіка облікового відображення визначається не лише рисами галузі, але й нормативно-правовим забезпеченням. Фактично нормативно-правове регулювання господарської діяльності небанківських фінансових установ визначає галузеву специфіку. На відміну від виробничих підприємств, коли галузева специфіка визначається технологією та організацією виробництва, небанківські фінансові установи є мінливими до власне самого ринку та системи нормативно-правового регулювання. Адже вимоги до фінансової послуги, які визначаються законодавчими актами й будуть визначати галузеву специфіку бухгалтерського обліку її облікового відображення.

Статтями 15 та 16 визначаються відповідні вимоги щодо суб'єктів контролю за діяльністю небанківських фінансових установ, які визначають специфіку корпоративного управління та формування інформаційного простору прийняття управлінських рішень. У цілому зазначенні статті Законом України "Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг" визначають організаційну складову бухгалтерського обліку, аудиту (внутрішнього або зовнішнього) як інформаційної основи управління небанківськими фінансовими установами внутрішніми користувачами та прийняття рішень щодо їх діяльності зовнішніми користувачами.

Важливе значення з боку регулятора приділяється методологічній складовій системи бухгалтерського обліку діяльності небанківських фінансових установ, зокрема визначаються вимоги щодо розкриття інформації. Зокрема всі вимоги можна систематизувати за такими напрямками (табл. 1).

Особливою складовою нормативно-правового регулювання розкриття інформації небанківськими фінансовими установами є Звіт про корпоративне управління, в якості якого зацікавленні внутрішні та зовнішні користувачі. Формування такого роду звітності небанківськими фінансовими установами знову ж таки обумовлена їх значенням у фінансовій стабільності економічних системи різних рівнів в цілому та ринку фінансових послуг зокрема.

Питання корпоративного управління та звітності про корпоративного управління є не новим для в практиці та теорії економічної науки. Так, вітчизняний дослідник А.М. Єрмошенко вказує, що "сучасний етап розвитку системи корпоративного управління в ЄС відноситься до початку 1990-х рр. і пов'язаний із цілою низкою фінансових скандалів і банкрутств фінансових установ Великої Британії. З метою подолання проблем із корпоративною фінансовою звітністю, досягнення ефективного нагляду з боку ради директорів, а також у зв'язку з прагненням інституційних інвесторів до збереження й примноження власних капіталів у 1992 р. видано Кодекс з корпоративного управління — Cadbury. В період 1991—1997 рр. країнами-членами ЄС розроблено десять кодексів корпоративного управління (шість із них — у Великій Британії). У 1998 р. тенденція до прийняття зазначених кодексів була розповсюджена по всій території ЄС ... Що ж стосується систем корпоративного управління фінансових установ у країнах Центральної і Східної Європи, то на сьогодні вони характеризуються незавершеністю, що стримує розвиток фінансового ринку, розширення взаємодії між фінансовими інститутами, підвищення довіри до них з боку споживачів фінансових послуг. У багатьох з цих країн відбувається конвергенція із моделями корпоративного управління членів ЄС, оскільки право власності на активи фінансових інститутів належить переважно його представникам. З іншого боку, нав'язування міжнародних принципів корпоративного управління без орієнтації на національну специфіку є неприйнятним для бізнес-середовища країн, що знаходяться на етапі розвитку фінансового ринку" [3, с. 201].

Худік О., досліджуючи проблеми корпоративного управління у фінансовому секторі, зазначає, що "аналіз чинного законодавства України, згідно з яким здійснюється організація, контроль та нагляд за станом системи корпоративного управління у вітчизняних банках, виявив неузгодженості, що актуалізує потребу внесення коригувань та

змін до них. Проблемними та досі нерегульованими щодо організації ефективної системи корпоративного управління залишаються такі питання:

- відсутність законодавчо формалізованого визначення сутності поняття "конфлікт інтересів", порядку ідентифікації та законних інструментів врегулювання ситуацій, що містять у собі конфлікт інтересів;

- встановлення відповідальності за провокування конфлікту інтересів та критеріїв оцінки дій вищого керівництва щодо врегулювання конфлікту інтересів;

- неоднозначність розмежування функціонального навантаження органів управління та контролю у банку;

- потреба конкретизації відповідальності вищого керівництва банку за результати його діяльності в цілому та прийняття рішень, що суттєво знижують ефективність діяльності банку зокрема;

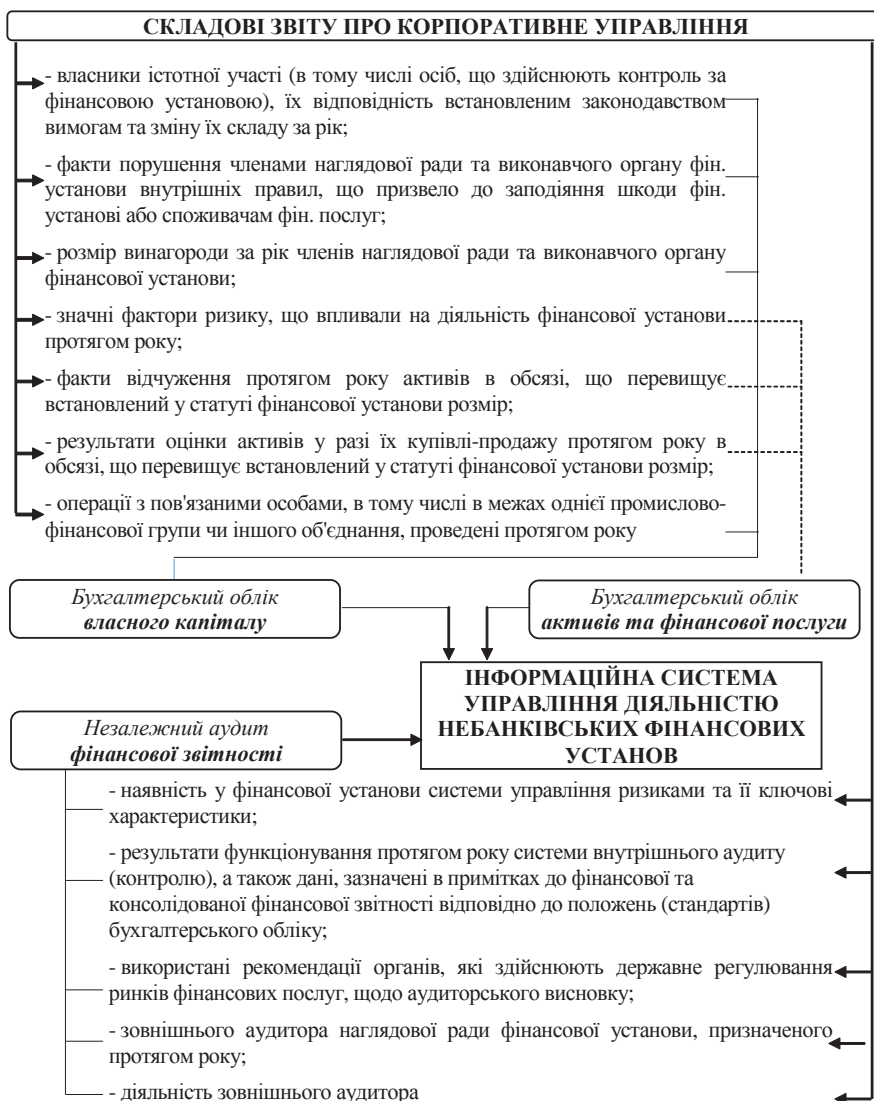

Рис. 1. Напрями обліково-контрольного забезпечення формування звіту про корпоративне управління

— уточнення кваліфікаційних вимог до кандидатів на керівні посади банку, а також періодичність та підстави перевірки Національним банком ділової репутації посадових осіб банку;

— потреба розширення повноважень НБУ і надання права вимагати позачергового скликання загальних зборів акціонерів банку — публічного акціонерного товариства та загальних зборів учасників кооперативного банку з одночасним уточненням підстав та порядку скликання таких зборів" [5, с. 64].

Погоджуємося з дослідницею в частинні власне проблем корпоративного управління, адже вони в свою чергу лягають і в основу звіту про корпоративне управління й відповідно впливають на інформаційну систему прийняття управлінських рішень. Вивчивши досліджуваний закон, а саме статтю 12-2 "Звіт про корпоративне управління", вбачаємо такий її вплив на систему бухгалтерського обліку та аудиту (рис. 1).

Виходячи із представленого звітування за корпоративним управлінням має вплив на систему бухгалтерського обліку, адже така система є інформаційним забезпеченням формування показників даного звіту.

Зважаючи на потребу в представленні повної та достовірної інформації, вважаємо, що перелік даних, представлених в статті 12-2 "Звіт про корпоративне управління", варто доповнити такими положеннями:

— передбачити потребу представлення фінансової звітності як складової звіту про корпоративне управління та приміток до річної фінансової звітності з зазначенням причин зміни показників, які характеризують ліцензійні вимоги до діяльності небанківських фінансових показників;

— зазначити в звіті про корпоративне управління дані про головного бухгалтера та його зв'язки з представниками наглядової ради;

— зазначити в звіті зміни в обліковій політиці, які можуть призвести до спотворення інформації або вплинути на об'єкти бухгалтерського обліку, щодо яких висувуються особливі ліцензійні вимоги.

Таким чином, звітування про корпоративне управління визначає сукупність вимог до інформаційного забезпечення, проте для повноти та достовірності варто передбачити положення, що зазначенні вище. Фактично положення, що регулюють звіт про корпоративне управління впливають на організацію та методологію бухгалтерського обліку діяльності небанківських фінансових послуг. Вони впливають як власне на об'єктну складову, так і на методологічну та суб'єктну складові системи бухгалтерського обліку.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

У результаті проведеного дослідження нами обґрунтовано місце системи бухгалтерського об-

ліку в складі об'єктів нормативно-правового регулювання, шляхом встановлення його властивостей та складових. Встановлено, що інституційною основою регулювання бухгалтерського обліку є діяльність Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. Обґрунтовано вплив законодавства що регулює ринок фінансових послуг на систему бухгалтерського обліку в частинні її об'єкту, методу та суб'єкту.

Література:

1. Бачо Р.Й. Сутність та принципи регулювання ринків небанківських фінансових послуг / Р.Й. Бачо // *Фінанси, учет, банки*. — 2014. — Вип. 1. — С. 37—42.
2. Закон України "Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг" № 2664-III від 12.07.2001 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2664-14/page2>
3. Єрмошенко А.М. Корпоративне управління як стратегічний чинник розвитку інтеграції страхових компаній з банками / А.М. Єрмошенко // *Актуальні проблеми економіки*. — 2012. — № 1. — С. 200—208.
4. Худік О. Корпоративне управління як система відносин учасників діяльності / О. Худік // *Фінанси та банківська справа*. — 2013. — № 2. — С. 58—70.
5. Хомутенко А.В. Небанківські фінансові установи — учасники ринку фінансових послуг / А.В. Хомутенко // *Розвиток фінансових методів державного управління національною економікою: зб. наук. праць*. — Донецьк: ДонДУУ. — 2009. — Т. 10. — Вип. 126. — С. 277—284.

References:

1. Bacho, R.J. (2014), "The essence and principles regulating markets non-banking financial services". *Fynansy, uchet, banky*. № 1. pp. 37—42.
 2. Zakon Ukrainy "Pro finansovi posluhy ta derzhavne rehuliuвання rynkiv finansovykh posluh" № 2664-III vid 12.07.2001 (2017), available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2664-14/page2> (Accessed 05 April 2017)
 3. Yermoshenko, A.M. (2012), "Corporate governance as a strategic factor of integration of insurance companies with banks". *Aktual'ni problemy ekonomiky*. № 1. pp. 200—208.
 4. Khudik, O. (2013), "Corporate governance as a system of participatory relationships" *Finansy ta bankiv'ska sprava*. № 2. pp. 58—70.
 5. Khomutenko, A.V. (2009), "Non-bank financial institutions — members of the financial services market". *Rozvytok finansovykh metodiv derzhavnoho upravlinnia natsional'noiu ekonomikoiu: zb.nauk.prats'*. Donetsk: DonDUU. T. 10. Vol. 126. pp. 277—284.
- Стаття надійшла до редакції 12.04.2017 р.*